

Elżbieta SAŁATA

Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu, Polska

Uniwersytety trzeciego wieku jako miejsce uczenia się przez całe życie

Wstęp

Każdego roku populacja seniorów wzrasta, jak również wydłuża się średnia długość życia człowieka. Problemy ludzi starszych to często osamotnienie, wykluczenie, brak aktywności, zagubienie we współczesnym świecie. Jak zachować zdrowie, wigor i aktywność w starszym wieku? Tempo rozwoju społecznego, procesy globalizacji, rosnące wymagania współczesnego świata wygenerowały potrzebę uczenia się przez całe życie. Człowiek starzejący się posiada mądrość z ubiegłych doświadczeń i z rozwiązywania problemów, z którymi zmagał się w ciągu życia [Łój 2004: 183].

Starszy człowiek, aby odnaleźć się w otaczającej rzeczywistości, powinien być również aktywny intelektualnie i kulturalnie. Mogą mu w tym pomóc zajęcia na uniwersytetach trzeciego wieku. Celem opracowania jest przedstawienie wyników przeprowadzonej diagnozy sposobów aktywnego spędzania czasu wolnego osób starszych na zajęciach uniwersytetu trzeciego wieku.

Uczenie się przez całe życie (LLL)

W ostatnim czasie w edukacji dorosłych następuje wiele zmian. Edukacja jako proces całożyciowy stała się niejako bazą dla współczesności, nie jest ona tylko aktywnością ludzi młodych, staje się swoistym stylem życia osób niezależnie od wieku.

Całożyciowe kształcenie stało się zasadą, która organizuje nowy proces aktywnego poznania oraz stałego rozwoju kulturalnego i intelektualnego. Uczenie się przez całe życie „zaczyna się jawić jako rodzaj pewnej dyspozycji osobowej, którą każdy może, a nawet powinien wykształcić, jeśli tylko chce być aktywnym uczestnikiem wydarzeń składających się na jego życie” [Chabor 2005: 58]. Jest ono szeroko promowane w Unii Europejskiej. W Polsce została przyjęta *Perspektywa uczenia się przez całe życie* w grudniu 2013 r. [*Perspektywa uczenia się przez całe życie*]. Zostały wytyczone kierunki polityki obejmującej uczenie się formalne, pozaformalne i nieformalne na wszystkich etapach życia. Celem tej polityki jest zapewnienie uczącym się możliwości podnoszenia kompetencji oraz kwalifikacji. W dokumencie znalazły się również zapisy dotyczące **uczenia się dla utrzymania aktywności seniorów**.

W związku z wydłużaniem się średniej długości życia w Polsce (kobiety – 81 lat; mężczyźni – 72 lata) ważne jest wspieranie seniorów w utrzymaniu jak najdłuższej aktywności zawodowej i społecznej. Dużą rolę mają tutaj do odegrania uniwersytety trzeciego wieku (UTW). Można zauważyć widoczny wzrost aspiracji edukacyjnych seniorów, czego dowodem jest liczne uczestnictwo w zajęciach UTW. Ich powstanie jest swoistym fenomenem w Europie. W Polsce funkcjonuje ponad 450 uniwersytetów trzeciego wieku (stan na 15 czerwca 2013 r.) kształcących ponad 100 tys. osób dorosłych i starszych. Celem działalności tych uczelni jest podniesienie poziomu aktywności osób starszych, a także aktywne wykorzystanie ich potencjału [Fenwick, Nesbit, Spencer 2006]. Osoby starsze, które są aktywne, pozostają w lepszej kondycji. Uczestnicząc w zajęciach UTW, muszą skupić uwagę na wykładach, przez co mają lepszą koncentrację. Uczestniczą w zajęciach, które odbywają się np. w takich pracowniach, jak informatyczna [Molga, Wójtowicz 2013: 50; Piątek 2006: 27–32], techniczna [Lukáčová, Bánesz 2006; Mastalerz, Sobczyk 2007: 91–91], artystyczna, literacka czy muzyczna.

Wszystkie jednak sprowadzają się do jednego: kształcenia ustawicznego, idei ciągłego zdobywania wiedzy, poszerzania zasobu informacji w ciągu całego życia jednostki. T. Aleksander określa edukację jako model „polegający na ciągłym odnawianiu i podnoszeniu wiedzy i kwalifikacji ogólnych i zawodowych, trwający w ciągu całego życia jednostki”.

Idea kształcenia ustawicznego opiera się na tworzeniu możliwości edukacji w każdym wieku i na wszystkich poziomach. Odnosi się to zarówno do szkół, jak i form pozaszkolnych. Ważną przyczyną rozwoju tej formy edukacji jest również fakt starzenia się społeczeństw [Konieczna-Woźniak 2005: 101–115]. Obecnie mamy do czynienia z malejącym przyrostem naturalnym a jednocześnie rosnącą długością życia. W tej sytuacji przybywa ludzi starszych, których należy włączyć do systemu kształcenia ustawicznego [English 2005]. Dzięki temu będą mogli aktualizować swoją wiedzę, uczestniczyć w zachodzących wokół nich procesach.

Źródła planowania uczenia się przez całe życie

Zdecydowanie większa część UTW działa przy uczelniach, wykorzystując infrastrukturę uczelni, nauczycieli akademickich i studentów, którzy prowadzą tam zajęcia. Co należy uwzględnić podczas planowania uczenia się dla utrzymania aktywności seniorów? Na rys. 1 przedstawiono źródła takiego planowania na przykładzie Radomia.

Dokumenty europejskie zawierają wskazania dla krajowego systemu oświaty, w tym edukacji ustawicznej. Uwzględniają one cele i wyzwania rozwojowe przyjęte w Unii Europejskiej, oczekiwane kierunki zmian. Należą do nich m.in.: ułatwienie dostępu do edukacji wszystkim i na każdym etapie życia, dążenie do stałego podnoszenia kompetencji i kwalifikacji, a także cyfryzacja oświaty.

Rys. 1. Źródła planowania uczenia się dla utrzymania aktywności seniorów

Źródło: opracowanie własne.

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 poświęca dużo miejsca zagadnieniu edukacji nieformalnej i programom uczenia się przez całe życie. Powinno być ono otwarte dla chętnych w każdym wieku. Z kolei w *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego* możemy znaleźć zapisy mówiące o upowszechnianiu na wszystkich poziomach metod nauczania promujących budowanie postaw współpracy, kreatywności i komunikacji, rozwoju kompetencji obywatelskich, medialnych i kulturowych a także podkreśla się istotę edukacji pozaformalnej i uczenia się przez całe życie.

W dokumentach regionalnych dotyczących strategii rozwoju województwa mazowieckiego możemy odnaleźć zapisy dotyczące uczenia się przez całe życie, a więc również osób starszych. Kładzie się szczególny nacisk na wykorzystanie w tym celu programów operacyjnych. Nieco inaczej wyglądają zapisy w dokumentach radomskich. Na przykład w *Strategii Rozwoju Radomia* podczas analizy mocnych i słabych stron w sferze społecznej wskazano na niedostateczny rozwój infrastruktury społecznej w zakresie ośrodków wsparcia m.in. dla osób starszych oraz miejsc spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży. W zasadzie jest to jedyny zapis dotyczący aktywności osób starszych. W celach rozwoju miasta nie ma żadnych odniesień wprost do aktywności osób starszych, promowania UTW. Optymistyczne w tym wszystkim jest jednak to, że uniwersytety działają i mają coraz więcej chętnych słuchaczy.

Analiza wyników z przeprowadzonych badań ankietowych

Celem prowadzonych badań było zebranie opinii słuchaczy UTW na temat sposobów aktywnego spędzania czasu wolnego. W badaniach wzięło udział 128 osób. Na wstępie zapytano respondentów o miejsce spędzania czasu wolnego. Szczegółowe informacje zawiera tabela 1. Ankietowani mogli wybrać kilka odpowiedzi.

Tabela 1

Miejsce spędzania czasu wolnego

Wariant wyboru	Liczba osób	%
Na działce	15	11,7
Uniwersytet trzeciego wieku	76	59,4
Na spotkaniach klubu seniora	12	9,4
Dom kultury	3	2,3
U rodziny	14	10,9
U sąsiada/sąsiadki	18	14,1
W kościele	8	6,3
W parku	15	11,7
Samotnie w domu	22	17,2
Na dancinгах, wieczorach seniora	12	9,4

Na pytanie o miejsce spędzania czasu wolnego najwięcej respondentów udzieliło odpowiedzi, że na UTW (prawie 60%). Można się zastanowić, dlaczego tej odpowiedzi nie wybrali wszyscy ankietowani. Część respondentów nie zakreśliła UTW, ponieważ przychodzi tylko na zajęcia. Nie identyfikuje z nim czasu wolnego. Jest to miejsce wykładów, ćwiczeń, nauki, a nie czas wolny kojarzony zwykle z przyjemnościami. Znaczna część badanych spędza samotnie czas wolny w swoim domu (17%), a 12% – na działce i w parku. Ankietowani odwiedzają sąsiadów (14%) i rodzinę (11%). Mniej niż 10% respondentów uczestniczy w spotkaniach w domu seniora, w kościele i na dancinгах.

Analiza wyników przeprowadzonych badań wskazuje na to, że seniorzy najczęściej spędzają czas wolny, uczestnicząc w zajęciach UTW. Badana grupa należy do aktywnych członków UTW. Osoby starsze pragną żyć aktywnie i korzystać z wolnego czasu. Prawdą jest, że ich aktywność jest mniejsza, ale wynika to bardziej ze zmęczenia i chorób niż braku werwy i chęci do życia. Na potwierdzenie powyższych wniosków można przytoczyć wypowiedź jednej z senierek: „lubię zajęcia w uniwersytecie, aktywizują mnie, pobudzają do działania i myślenia, bardzo chętnie spędzam tam czas wolny...”, „Uniwersytet Trze-

kiego Wieku i zorganizowane przy nim różne sekcje umożliwiały spotkania z ludźmi o podobnych zainteresowaniach, nawiązywanie kontaktów towarzyskich, bliższych znajomości a nawet przyjaźni”.

Przeprowadzone badania świadczą również o tym, że słuchacze UTW są bardzo samodzielni w załatwianiu różnych spraw urzędowych. Co więcej, indywidualne rozmowy z respondentami dowodzą, że bardzo często to oni sami udzielają innym wsparcia w postaci porad i rozmów. Różnorodność zajęć na UTW, spotkania z prawnikami, urzędnikami sprawiają, że seniorzy przyswajają nową i bardzo przydatną wiedzę: „Odkąd chodzę na spotkania z prawnikiem, wiem dużo więcej, chętnie pomagam w różnych sprawach znajomym”, „gdyby nie zajęcia w uniwersytecie, na których dowiaduję się różnych użytecznych rzeczy, pewnie miałabym trudności, ale teraz umiem załatwić sprawy w urzędzie, reklamację wadliwego towaru”.

Nowe aktywności seniorów odkryte dzięki uczestnictwu w zajęciach UTW przedstawia tabela 2. Ankietowani mogli wybrać kilka odpowiedzi.

Tabela 2

Aktywności seniorów

Wariant wyboru	Liczba osób	%
Praca w wolontariacie	24	18,8
Praca zarobkowa	8	6,3
Aktywność na rzecz środowiska lokalnego (rady nadzorcze w spółdzielni, samorządy lokalne...)	18	14,1
Działalność w samorządzie UTW	45	35,2
Działalność w różnych organizacjach	22	17,2
Brak jakiegokolwiek aktywności	32	25,0

Większość respondentów poprzez udział w zajęciach UTW odnalazła dla siebie nowe role społeczne. Najwięcej, 35% badanych, zostało działaczami samorządu, włączyło się aktywnie w różne akcje realizowane w ramach UTW. Powyższe wyniki potwierdzają również indywidualne wypowiedzi słuchaczy: „te zajęcia aktywizują, aż człowiekowi chce się coś robić”, „cały czas się angażuję w prace samorządu, mam stały kontakt z uczestnikami zajęć i wykładami”.

O potrzebie działania uniwersytetów świadczy też następująca wypowiedź jednej z senierek: „Przede wszystkim łączy nas potrzeba utrzymania kontaktów ludzkich, szczerzej sympatii i niesienia wzajemnej pomocy”.

Zajęcia prowadzone na UTW inspirują słuchaczy do podjęcia różnych aktywności, np. takich, które prowadzone są w ramach działań związanych z wo-

lontariatem. Słuchacze UTW pomagają w bieżących zadaniach, promocji różnych akcji.

Prawie 20% badanych zostało wolontariuszem. Bardzo istotną korzyścią płynącą z wolontariatu jest wzrost poczucia wartości i pewności siebie u seniorów. Większość z nich jest otwarta na nowe drogi prowadzące do osobistego rozwoju, a także doświadczenia, których nie mogli zdobyć w młodości. Niektórzy z nich angażują się w działania innych stowarzyszeń i organizacji (17%). Seniorzy są również aktywni w środowisku lokalnym, angażując się w pracę w radach nadzorczych, samorządach lokalnych (14%). Niewielki odsetek badanych podjął pracę zarobkową (6%). Spośród badanych 25% nie znalazło dla siebie nowych ról poprzez uczestnictwo w zajęciach UTW. Może to świadczyć o tym, że działania, które realizowane są w ramach statutowych zadań UTW, wystarczająco zaspakajają rozmaite potrzeby słuchaczy. Warto przetoczyć słowa A. Szulc: „Nie ma wątpliwości, że starość, jeśli ma być szczęśliwa, powinna być aktywna” [Szulc 2007: 13].

Słuchacze UTW są osobami, które chciałyby jak najdłużej pozostać samodzielne, niezależne i aktywne. Jak potwierdza wiele badań, taka postawa pozwala ludziom starszym uczestniczyć w życiu społecznym i czerpać z tego dużo radości poprzez realizację rozmaitych potrzeb związanych z własnym rozwojem, ale także bezpieczeństwem i przynależnością do grupy. Osoby starsze aktywnie uczestniczące w różnego rodzaju formach podnoszących poziom wiedzy lepiej funkcjonują społecznie. Seniorzy lubią nawiązywać nowe znajomości. Ci, którzy uczestniczą w zajęciach UTW, bardzo często mają możliwość poznania nowych osób i z tej możliwości korzystają.

Podsumowanie

Problematyka starości i starzenia się to współcześnie bardzo aktualne zagadnienia. Jednym z osiągnięć cywilizacyjnych jest wydłużenie się ludzkiego życia, skutkiem czego jest wyraźne zwiększenie się w społeczeństwie liczby osób starszych.

Spośród różnych instytucji proponujących seniorom aktywne, godne, ciekawe i twórcze życie szczególną rolę pełnią UTW. Seniorzy zdają sobie sprawę z konieczności uczenia się przez całe życie. Wiele osób uważa jesień życia za czas wielkich możliwości, szansę na dalszy rozwój, uczenie się i poznawanie świata.

Przeprowadzone badania świadczą o pomyślnym starzeniu się słuchaczy UTW. W większości osoby te prezentują postawy odpowiedzialne za własne życie, w tym za jakość fazy życia, jaką jest starość. Ankietowani wskazywali na aktywność, optymizm i kontakty towarzyskie jako najważniejsze czynniki w drodze do pozytywnego starzenia się. Zdecydowana większość badanych osób starszych wiąże uczestnictwo w UTW z poprawą jakości życia.

Literatura

- Czerepaniak-Aleksander T. (2003): *Edukacja ustawiczna/permanentna*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. I: A–F, Warszawa.
- Chabor A. (2005): *Kształcenie ustawiczne jako priorytet w nowym modelu edukacji*, [w:] Fabiś A. (red.), *Unowocześnianie procesu kształcenia dorosłych*, Mysłówice–Zakopane.
- English L.M. (red.) (2005): *International Encyclopedia of Adult Education*, New York.
- Fenwick J.T., Nesbit T., Spencer B. (2006): *Contexts of Adult Education. Canadian Perspectives*, Toronto.
- Konieczna-Woźniak R. (2005): *Edukacja seniorów sposobem na samotność. Na podstawie doświadczeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Polsce*, [w:] Twardowska-Rajewska J. (red.), *Przeciw samotności*, Poznań.
- Lukáčová D., Bánész G. (2006), *Premeny technického vzdelávania*, Nitra.
- Łój G. (2004): *Uczeń Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, [w:] Fabiś A. (red.), *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych*, t. I: *Andragogika jako przedmiot akademicki*, Mysłówice–Zakopane.
- Mastalerz E., Sobczyk W. (2007): *Technologia informacyjna a edukacja ogólnotechniczna*, [w:] XX DIDMATTECH 2006, Olomouc.
- Molga A., Wójtowicz M. (2013): *E-learning – a New Trend, a New Way of Teaching*, [w:] Varkoly L. (red.), *Present Day Trends of Innovations*, Dubnica nad Vahom.
- Perspektywa uczenia się przez całe życie*, załącznik do uchwały nr 160/2013 Rady Ministrów z 10 września 2013 r.
- Piątek T. (2006): *Andragogika informatyczno-informacyjna w świetle wymagań społeczeństwa informacyjnego*, [w:] Szewczyk A. (red.), *Dydaktyka informatyki i informatyka w dydaktyce*, Szczecin.
- Szulc A. (2007): *Sztuka „starzenia się”. Znaczenie aktywizacji psychicznej ludzi starszych*, [w:] Czaplicka J. (red.), *Pięć lat Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Płocku 2002–2007*, Płock.

Streszczenie

Coraz częściej uważa się, iż jesień życia to czas wielkich możliwości, refleksji nad pełnią życia, ale także szansa na dalszy rozwój, uczenie się i poznawanie świata. W tym czasie osoby mogą doksztalać się i nabywać nowe umiejętności. Starania o włączenie ludzi starszych do systemu kształcenia zainicjowały ideę tworzenia uniwersytetów trzeciego wieku. Są to najpopularniejsze w ostatnich latach formy edukacji ludzi dorosłych. Słuchacze UTW są osobami, które chciałyby jak najdłużej pozostać samodzielne, niezależne i aktywne.

Celem opracowania jest przedstawienie wyników przeprowadzonej diagnozy sposobów aktywnego spędzania czasu wolnego osób starszych w zajęciach UTW.

Słowa kluczowe: uczenie się przez całe życie, uniwersytet trzeciego wieku, seniorzy, aktywność.

Universities of the Third Age as Places of Lifelong Learning

It is more and more frequently believed that senility is time of great possibilities, reflection over completeness of life, as well as it is a chance for further development, learning and experiencing the world. During this time people can supplement their education and gain new skills. The attempts to include elderly people into the educational system started the idea of creating the Universities of the Third Age. These are the most popular forms of educating elderly people in recent years. Students of the UTA are people who would like to be independent, self-reliant and active as long as possible.

The aim of this study is to present the results of the conducted diagnosis describing ways of active spending free time by elderly people during the classes at the University of the Third Age.

Keywords: lifelong learning, the university of the third age, seniors, activity.